

м.Вінниця. 2023. С. 7-13 [https://doi.org10.31652/3041-1009-2023\(2\)-01https://vspu.net/eduarts/index.php/journal/article/view/21/21](https://doi.org10.31652/3041-1009-2023(2)-01https://vspu.net/eduarts/index.php/journal/article/view/21/21)

5. Чернявська М.В. Хорове мистецтво як засіб музично-естетичного виховання студентської молоді. *Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини*. Матеріали науково-практичної конференції (23-24 червня 2017 року). Харків, 2017. С. 334- 336.

DOI:

ВОКАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ Ф. ЯКИМЕНКА

Москвічова Ю.О., кандидат мистецтвознавства, доцент

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Анотація. Розглянуто основні напрями діяльності українського композитора, музикознавця, піаніста, диригента й педагога Ф. Якименка. Проведено огляд вокальної творчості митця.

Ключові слова: Ф. Якименко, вокальна творчість, композиторський стиль.

Abstract. The main aspects of the work of Ukrainian composer, musicologist, pianist, conductor, and teacher F. Yakimenko are examined. An overview of the artist's vocal artistry is provided.

Keywords: F. Yakimenko, vocal artistry, compositional style.

На сучасному етапі постать Ф. Якименка (1876–1945) та його творча спадщина є малодослідженими. Будучи старшим братом українського композитора Я. Степового, Ф. Якименко вимушений був емігрувати в 1920-х роках, що й зумовило забуття на довгі роки його імені в Україні. І тільки в роки незалежності ім'я і творчість Ф. Якименка отримали визнання на Батьківщині; мистецтвознавці, прихильники творчості й численні виконавці продовжують досліджувати й популяризувати ім'я композитора в Україні та за її межами.

Окремі аспекти музичної спадщини митця ставали предметом досліджень українських науковців В. Шульгіної, О. Кушнірук, О. Ковальської-Фрайт., О. Мартиненко, О. Козачук, І. Новосядли, Г. Карась, І. Гринчук та ін.

Народився Федір Степанович Якименко в 1876 р. у с. Піски Харківської області в сім'ї псаломника церковного хору Степана Якименка. Природно, що всі діти в родині співали у хорі й здобували музичну освіту. У віці 10 років Ф. Якименка було зараховано до Придворної капели в Санкт-Петербурзі, де він навчався гри на фортепіано і скрипці. В 1900 р. Ф. Якименко завершує навчання в Петербурзькій консерваторії по класу композиції у Н. Римського-Корсакова та А. Лядова.

Протягом 1903–1906 рр. Ф. Якименко перебуває за кордоном. Спочатку в Німці, де керує церковним хором, а потім в Італії, Парижі і Женеві. Окрім педагогічної та наукової діяльності він часто виступає як концертний піаніст та хоровий диригент з українськими колективами. У 1906 р. Ф. Якименко повертається до Харкова, де викладає в музичному училищі та інституті шляхетних дівчат, дає приватні уроки, а також виступає в авторських концертах, виконуючи власні твори.

Творча спадщина митця різножанрова, він автор творів для симфонічного і духового оркестрів, більш як 30-ти камерно-інструментальних композицій, численних камерно-вокальних творів, хорових обробок народних пісень, церковних піснеспівів, трьох балетів та опери «Фея снігів». Проте провідне місце в його творчості належить фортепіанній музиці, це понад 60 опусів, серед яких дві сонати, численні фортепіанні цикли, фортепіанна поема «Уранія», фортепіанні мініатюри (вальси, етюди, рондо, ескізи тощо) та ін. Крім композиторської творчості Ф. Якименко відомий як піаніст-виконавець, диригент, педагог, культурний діяч і музикознавець.

В 1924 р. композитор переїжджає до Праги, де займає посаду професора і декана музичного відділення Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова. Прага у міжвоєнний період була важливим центром української еміграції, тут вирувало інтенсивне музичне життя і тут постала ціла когорта українських митців, творчість яких мала великий резонанс у чеських мистецьких колах (В. Барвінський, О. Олесь, Є. Маланюк, О. Теліга, М. Колесса та ін.) [3, с. 50]. Г. Карась зазначає, що у Празі в цей час успішно працюють Український академічний хор (1921–1938), хор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, хори «Трембіта», «Українська співоча студія» та ін. [1, с. 25].

Як зазначає О. Козачук, Ф. Якименко не обмежував свою діяльність лише викладанням навчальних дисциплін. Він виступав з авторськими концертами у найбільшому концертному залі Праги та в «Студентському Домі на Нуслех», які організували його студенти Б. Левитський, З. Лисько, а також концертах, що їх влаштовувала українська громада [2 с. 274]. Також інтенсивно проводилась науково-видавнича діяльність серед викладачів інституту. Зокрема, Ф. Якименко написав і видав у Празі в 1926 р. перший підручник з гармонії «Практичний курс науки гармонії» українською мовою.

Празький період був продуктивним для Ф. Якименка-композитора. В цей час він звертається до української тематики. Серед творів цього періоду – цикли «Шість українських поем», «Картини України», «Українська сюїта», романси на слова українських поетів, хорові обробки народних пісень. В хоровому жанрі в цей період написані три композиції на слова Т.Г. Шевченка – «У перетику ходила» та «Зоре моя вечірняя» (для мішаного хору) і «Княжна» (для чоловічого хору). На слова М. Старицького композитор пише «На проводи» і «Пісні Карпатської України» (для мішаного хору). У жанрі обробки української пісні Ф. Якименко укладає і видає цикл «Тридцять народних мелодій». Серед ліричних солоспівів зазначеного періоду – «В пісні – муки», «Ти не дивуйсь», «Не заллється співом серце» та ін., сольні обробки українських народних пісень. Для творів композитора цього жанру характерні висока поетичність, багатство музичного колориту та досконалість форм. «У Ф. Якименка добре розвинуте почуття гармонічної мови, інколи на гармонічний супровід накладається речитативно-декламаційна вокальна партія» [4, с. 189]. Частина цих творів була опублікована у міжвоєнний період у Празі, Лейпцигу, Парижі.

Проживши три роки у Празі Ф. Якименко у 1928 р. через проблеми зі здоров'ям переїжджає до Німеччини, де активно приймає участь у концертах та благодійних вечорах. На цей час припадає найплідніший етап творчості композитора, який пов'язаний зі зверненням до українського фольклору, що відбилось у всіх жанрах його композиторської спадщини.

Власне камерно-вокальна творчість Ф. Якименка позначена широкою палітрою наявних жанрів. Помітно, що першими опусами композитора були саме вокальні цикли, написані переважно на слова російських поетів М. Лермонтова, О. Плещеева, А. Майкова, О. Пушкіна. Так, ор. 1 складається

з 4-х романсів («4 Romances for voice and piano» (1896): «Не зволікай», «Все тихо», «Колискова», «Молитва». Ор. 2 «Чотири романси» для голосу і фортепіано (1898) були видані у Лейпцигському видавництві М. Беляєва. Цикл з чотирьох романсів ор. 5 (1900) містить наступні твори: «Знайомі звуки», «Ще сповнений я, о друг мій милий», «Люби мене», «Чи чую я голос твій». У 1899 р. Ф. Якименко створив ще один цикл з чотирьох романсів ор. 6, виданий у 1900 р. в Лейпцизі: «Ніч», «Сумно мені», «Я вас любив», «Розійшлись ми». Виданий у 1904 р. цикл з п'яти романсів, або пісень ор. 24 («5 Romances or 5 Lieder»), перекладений німецькою мовою Ліною Есбер (Lina Esbeer) на слова Ф. Тютчева, А. Дельвіга, О. Пушкіна. Це романси: «Тихою ніччю», «Тільки впізнав я тебе», «Ще мучуся я тугою бажань», «Мені Вас не шкода» та «Повстань, боязкий». У 1910 р. у Лейпцигу був виданий цикл ор. 45 на слова А. Фета, К. Бальмонта та Персі Біші Шеллі (Percy Bysshe Shelley). Цикл складається з п'яти романсів: «Тільки зустріну я усмішку твою», «З полів мчить голос стада», «Місяць пливе», «Смуткує пташка», «Ще весна». Цикл «П'ять романсів» ор. 61 (1915 р.) написаний на слова С. Надсона: «Тиха ніч», «Коли у вечірню годину», «Біля моря», «Осіння зоря», «Весняні ночі». На слова О. Олеся митець написав вокальний цикл ор. 91 («Melodies et chansons d'apres des poesies ukrainiennes»), виданий в Парижі в 1937 р. Опус містить також французький текст, перекладений М. Кальвокоресі й складається з трьох творів: «В пісні муки», «Ти не дивуйсь, що в'януть квіти», «Не залетється співом серце». На слова О. Беляєва був створений цикл «Для молоді» ор. 93 з присвятою мадам Фанні Бодрі. Сюди увійшли романси: «Гра з природою», «Спокійний сон», «Під небом Венеції», «Рондо гномів», «Дзвони», «В сільській місцевості». Вокальний цикл «Українські малюнки», перекладені П. Садівничим був виданий у 1929 р. в Харкові і є яскравим прикладом звернення композитора до фольклорної тематики. Цикл містить твори: «Весільна пісня», «Веснянка», «Думка», «Коломийка», «Гумореска».

Як бачимо, в період еміграції Ф. Якименко здебільшого звертається до української тематики, що відобразилось у композиціях різних жанрів. Зокрема, і у фортепіанній спадщині («Три п'єси на українські теми», цикли «Шість українських поем», «Картини України» та ін.).

Сьогодні значна частина музичної спадщини Ф. Якименка знаходиться в бібліотеках Харкова, Львова, зберігається в Національній бібліотеці України імені В. Вернадського та за кордоном. Упродовж десятиліть митець був вилучений із національного культурно-мистецького життя. Його ім'я замовчувалося, твори не виконувались. Покинувши більшовицьку росію, Ф. Якименко здобув собі ім'я за кордоном і став відомим там більше, ніж в Україні. І тільки в роки незалежності музична спадщина Ф. Якименка отримала своє друге народження, його твори знову зазвучали в концертних залах, а нотні опуси почали з'являтися у нотодруках. Багато творів залишилось у рукописах і зберігається в особистих архівах.

Видатний музикант Ф. Якименко вважається одним із перших модерністів-неоромантиків ХХ ст., у творчості якого поєдналися кілька художніх напрямів, які існували в європейській музиці на межі століть – неоромантизм, імпресіонізм, символізм. Втілення народної образності, залучення народнопісенних джерел, Ф. Якименко майстерно поєднує з стилістикою імпресіонізму. Його музичні твори поєднують досконалу композиторську техніку, витончений смак, надзвичайне володіння гармонією і поетичність висловлювання. Композитор створив численний фортепіанний та вокальний репертуар, який став яскравою сторінкою в історії української музичної педагогіки і ще очікує як на ґрунтовне дослідження мистецтвознавців, так і на належне визнання шанувальників музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Карась Г. Постать Федора Якименка на тлі української міжвоєнної еміграції у Празі. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 41. Том 2. С. 24–33.
2. Козачук О.С. Ф.С. Якименко. Штрихи до портрету митця. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. 2015. Вип. 18. С. 272–276.
3. Москвічова Ю.О. Постать Федора Якименка в українській музичній культурі першої половини ХХ століття. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 2024. С. 47–52.
4. Підківка О. Після довгих років забуття: про життя і творчість українських композиторів. Львів : видавництво «Посвіт». 2008. 266 с.